

7. LAMPIRAN

Lampiran 1. Formulir Analisis Sensori

UJI RATING BUBUR PISANG TINGGI PROTEIN

Produk : Bubur pisang tinggi protein Nama :
Atribut : tekstur, warna, rasa, aroma, dan *overall* Usia :
Tanggal :

Instruksi : Di hadapan Anda terdapat tiga sampel bubur pisang tinggi protein. Berkumur-kumurlah dulu dengan air putih yang disediakan sebelum menguji sampel. Cicipilah sampel secara berurutan dari kiri ke kanan, dan berikan penilaian terhadap atribut tekstur, warna, rasa, aroma, dan *overall*. Anda diperbolehkan mengulang sesering yang Anda perlukan. Kemudian berikan penilaian paling Anda sukai (=1), sampel yang Anda sukai (=2), dan sampel yang paling kurang Anda sukai (=3) pada masing-masing atribut. **Jangan membandingkan antar sampel.**

Atribut	Kode Sampel		
Tekstur			
Warna			
Rasa			
Aroma			
<i>Overall</i>			

Komentar (**wajib diisi**) :

1. Menurut Anda apakah produk ini dapat dijadikan alternatif makanan untuk atlet? (Ya / Tidak)
2. Jika akan dibuat suatu produk dalam bentuk bubur instan, apakah produk ini dapat diterima? (Ya / Tidak)
3. Menurut Anda apakah bubur dengan bahan putih telur kukus, pisang, dan gula aren sudah cukup untuk memenuhi kebutuhan olahragawan? (Ya / Tidak)

-Terima Kasih-

Lampiran 2. Perhitungan Formulasi

1. Kebutuhan protein dan karbohidrat olahragawan dalam sehari (Burke dan Greg, 2010) :

Protein : 1,2-1,6 g/kg berat badan

Karbohidrat : 3 g/ kg berat badan

- Pengambilan sampel olahragawan berat badan 70 kg.
- Pengambilan batas atas untuk kadar protein.

Protein = 1,6 g/ kg berat badan * 70 kg = 112 gram / hari

Karbohidrat = 3 g/ kg berat badan * 70 kg = 210 gram / hari

- Kondisi lima kali makan sehari, maka target produk yang ingin dicapai dalam sekali makan sebesar :

Protein = 112 gram / 5 = 22,4 gram / 1x makan

Karbohidrat = 210 gram / 5 = 35 gram / 1x makan

2. Perhitungan bahan yang digunakan

- Putih telur memiliki kandungan protein 10,8 gram / 100 gram bahan.

Putih telur kukus yang digunakan = $\frac{22,4}{10,8} \times 100 = 207,4 = 207$ gram putih telur.

- Pisang raja memiliki kandungan karbohidrat 31,8 gram / 100 gram bahan.

Pisang raja yang digunakan = $\frac{35}{31,8} \times 100 = 110,06 = 110$ gram pisang raja.

- Pisang susu memiliki kandungan karbohidrat 31,1 gram / 100 gram bahan.

Pisang raja yang digunakan = $\frac{35}{31,1} \times 100 = 112,54 = 113$ gram pisang susu.

- Pisang mas memiliki kandungan karbohidrat 33,6 gram / 100 gram bahan.

Pisang raja yang digunakan = $\frac{35}{33,6} \times 100 = 104,17 = 104$ gram pisang mas.

Lampiran 3. Perhitungan Total Kalori

- Konversi kadar karbohidrat, protein, dan lemak ke dalam bentuk gram.

$$\text{Kandungan X dalam gram} = X * \text{berat kering sampel}$$

Keterangan : X = kandungan gizi (karbohidrat / protein / lemak) produk dalam persen (%).

✓ Batch 1

- Berat kering sampel PR : 77,510 gram

➤ Pisang Raja (PR)

- Kadar karbohidrat (gram)

$$\text{Kadar karbohidrat ulangan 1 : } 64,122 \% * 77,510 = 49,701 \text{ gram.}$$

$$\text{Kadar karbohidrat ulangan 2 : } 63,392 \% * 77,510 = 49,135 \text{ gram.}$$

$$\text{Kadar karbohidrat ulangan 3 : } 64,501 \% * 77,510 = 49,220 \text{ gram.}$$

- Kadar protein (gram)

$$\text{Kadar karbohidrat ulangan 1 : } 28,191 \% * 77,510 = 21,851 \text{ gram.}$$

$$\text{Kadar karbohidrat ulangan 2 : } 28,541 \% * 77,510 = 22,122 \text{ gram.}$$

$$\text{Kadar karbohidrat ulangan 3 : } 28,191 \% * 77,510 = 21,851 \text{ gram.}$$

- Kadar lemak (gram)

$$\text{Kadar karbohidrat ulangan 1 : } 1,2 \% * 77,510 = 0,930 \text{ gram.}$$

$$\text{Kadar karbohidrat ulangan 2 : } 1,2 \% * 77,510 = 0,930 \text{ gram.}$$

$$\text{Kadar karbohidrat ulangan 3 : } 1 \% * 77,510 = 0,775 \text{ gram.}$$

- Berat kering sampel PS : 69,988 gram

➤ Pisang Susu (PS)

- Kadar karbohidrat (gram)

$$\text{Kadar karbohidrat ulangan 1 : } 62,310 \% * 69,988 = 43,610 \text{ gram.}$$

$$\text{Kadar karbohidrat ulangan 2 : } 62,705 \% * 69,988 = 43,886 \text{ gram.}$$

$$\text{Kadar karbohidrat ulangan 3 : } 61,991 \% * 69,988 = 43,486 \text{ gram.}$$

- Kadar protein (gram)

$$\text{Kadar karbohidrat ulangan 1 : } 28,892 \% * 69,988 = 20,221 \text{ gram.}$$

$$\text{Kadar karbohidrat ulangan 2 : } 28,366 \% * 69,988 = 19,853 \text{ gram.}$$

$$\text{Kadar karbohidrat ulangan 3 : } 29,067 \% * 69,988 = 20,343 \text{ gram.}$$

- Kadar lemak (gram)

$$\text{Kadar karbohidrat ulangan 1 : } 1,8 \% * 69,988 = 1,260 \text{ gram.}$$

Kadar karbohidrat ulangan 2 : $1,8 \% * 69,988 = 1,260$ gram.

Kadar karbohidrat ulangan 3 : $1,6 \% * 69,988 = 1,120$ gram.

- Berat kering sampel PM : 73,064 gram

➤ Pisang Mas (PM)

○ Kadar karbohidrat (gram)

Kadar karbohidrat ulangan 1 : $65,470 \% * 73,064 = 47,835$ gram.

Kadar karbohidrat ulangan 2 : $64,857 \% * 73,064 = 47,387$ gram.

Kadar karbohidrat ulangan 3 : $64,717 \% * 73,064 = 47,285$ gram.

○ Kadar protein (gram)

Kadar karbohidrat ulangan 1 : $26,615 \% * 73,064 = 19,446$ gram.

Kadar karbohidrat ulangan 2 : $26,790 \% * 73,064 = 19,574$ gram.

Kadar karbohidrat ulangan 3 : $26,790 \% * 73,064 = 19,574$ gram.

○ Kadar lemak (gram)

Kadar karbohidrat ulangan 1 : $0,6 \% * 73,064 = 0,438$ gram.

Kadar karbohidrat ulangan 2 : $0,8 \% * 73,064 = 0,585$ gram.

Kadar karbohidrat ulangan 3 : $0,8 \% * 73,064 = 0,585$ gram.

✓ Batch 2

- Berat kering sampel PR : 77,481 gram

➤ Pisang Raja (PR)

○ Kadar karbohidrat (gram)

Kadar karbohidrat ulangan 1 : $63,447 \% * 77,481 = 49,159$ gram.

Kadar karbohidrat ulangan 2 : $64,417 \% * 77,481 = 49,911$ gram.

Kadar karbohidrat ulangan 3 : $62,630 \% * 77,481 = 48,526$ gram.

○ Kadar protein (gram)

Kadar karbohidrat ulangan 1 : $28,892 \% * 77,481 = 22,386$ gram.

Kadar karbohidrat ulangan 2 : $27,841 \% * 77,481 = 21,571$ gram.

Kadar karbohidrat ulangan 3 : $29,242 \% * 77,481 = 22,657$ gram.

○ Kadar lemak (gram)

Kadar karbohidrat ulangan 1 : $1,2 \% * 77,481 = 0,930$ gram.

Kadar karbohidrat ulangan 2 : $1,2 \% * 77,481 = 0,930$ gram.

Kadar karbohidrat ulangan 3 : $1,2 \% * 77,481 = 0,930$ gram.

- Berat kering sampel PS : 70,082 gram

➤ Pisang Susu (PS)

○ Kadar karbohidrat (gram)

Kadar karbohidrat ulangan 1 : $62,346 \% * 70,082 = 43,693$ gram.

Kadar karbohidrat ulangan 2 : $62,171 \% * 70,082 = 43,571$ gram.

Kadar karbohidrat ulangan 3 : $63,179 \% * 70,082 = 44,277$ gram.

○ Kadar protein (gram)

Kadar karbohidrat ulangan 1 : $29,067 \% * 70,082 = 20,371$ gram.

Kadar karbohidrat ulangan 2 : $29,067 \% * 70,082 = 20,371$ gram.

Kadar karbohidrat ulangan 3 : $27,841 \% * 70,082 = 19,512$ gram.

○ Kadar lemak (gram)

Kadar karbohidrat ulangan 1 : $1,8 \% * 70,082 = 1,261$ gram.

Kadar karbohidrat ulangan 2 : $1,6 \% * 70,082 = 1,121$ gram.

Kadar karbohidrat ulangan 3 : $1,8 \% * 70,082 = 1,261$ gram.

- Berat kering sampel PM : 73,161 gram

➤ Pisang Mas (PM)

○ Kadar karbohidrat (gram)

Kadar karbohidrat ulangan 1 : $65,268 \% * 73,161 = 47,751$ gram.

Kadar karbohidrat ulangan 2 : $65,254 \% * 73,161 = 47,740$ gram.

Kadar karbohidrat ulangan 3 : $64,743 \% * 73,161 = 47,367$ gram.

○ Kadar protein (gram)

Kadar karbohidrat ulangan 1 : $26,615 \% * 73,161 = 19,472$ gram.

Kadar karbohidrat ulangan 2 : $26,440 \% * 73,161 = 19,344$ gram.

Kadar karbohidrat ulangan 3 : $26,790 \% * 73,161 = 19,600$ gram.

○ Kadar lemak (gram)

Kadar karbohidrat ulangan 1 : $0,8 \% * 73,161 = 0,585$ gram.

Kadar karbohidrat ulangan 2 : $0,8 \% * 73,161 = 0,585$ gram.

Kadar karbohidrat ulangan 3 : $0,8 \% * 73,161 = 0,585$ gram.

- Perhitungan total kalori

$$\text{Nilai kalori (kkal)} = (4 \text{ kkal/gram karbohidrat}) + (4 \text{ kkal/gram protein}) + (9 \text{ kkal/gram lemak})$$

- ✓ **Batch 1**

- Pisang Raja (PR)

$$\text{Kalori ulangan 1} = (49,701*4) + (21,851*4) + (0,930*9) = 294,578 \text{ kkal}$$

$$\text{Kalori ulangan 2} = (49,135*4) + (22,122*4) + (0,930*9) = 293,398 \text{ kkal}$$

$$\text{Kalori ulangan 3} = (49,220*4) + (21,851*4) + (0,775*9) = 291,259 \text{ kkal}$$

- Pisang Susu (PS)

$$\text{Kalori ulangan 1} = (43,610*4) + (20,221*4) + (1,260*9) = 266,664 \text{ kkal}$$

$$\text{Kalori ulangan 2} = (43,886*4) + (19,853*4) + (1,260*9) = 266,296 \text{ kkal}$$

$$\text{Kalori ulangan 3} = (43,386*4) + (20,343*4) + (1,120*9) = 264,996 \text{ kkal}$$

- Pisang Mas (PM)

$$\text{Kalori ulangan 1} = (47,835*4) + (19,446*4) + (0,438*9) = 273,066 \text{ kkal}$$

$$\text{Kalori ulangan 2} = (47,387*4) + (19,574*4) + (0,585*9) = 273,109 \text{ kkal}$$

$$\text{Kalori ulangan 3} = (47,285*4) + (19,574*4) + (0,585*9) = 272,701 \text{ kkal}$$

- ✓ **Batch 2**

- Pisang Raja (PR)

$$\text{Kalori ulangan 1} = (49,159*4) + (22,386*4) + (0,930*9) = 294,550 \text{ kkal}$$

$$\text{Kalori ulangan 2} = (49,911*4) + (21,571*4) + (0,930*9) = 294,298 \text{ kkal}$$

$$\text{Kalori ulangan 3} = (48,526*4) + (22,657*4) + (0,930*9) = 293,102 \text{ kkal}$$

- Pisang Susu (PS)

$$\text{Kalori ulangan 1} = (43,693*4) + (20,371*4) + (1,261*9) = 267,605 \text{ kkal}$$

$$\text{Kalori ulangan 2} = (43,571*4) + (20,371*4) + (1,121*9) = 265,857 \text{ kkal}$$

$$\text{Kalori ulangan 3} = (44,277*4) + (19,512*4) + (1,261*9) = 266,505 \text{ kkal}$$

- Pisang Mas (PM)

$$\text{Kalori ulangan 1} = (47,751*4) + (19,472*4) + (0,585*9) = 274,157 \text{ kkal}$$

$$\text{Kalori ulangan 2} = (47,740*4) + (19,344*4) + (0,585*9) = 273,601 \text{ kkal}$$

$$\text{Kalori ulangan 3} = (47,367*4) + (19,600*4) + (0,585*9) = 273,133 \text{ kkal}$$

Lampiran 4. Hasil Pengolahan SPSS

- Analisis Kimia

- Uji Duncan Kadar Air

air

Duncan

perlakuan	N	Subset for alpha = 0.05		
		1	2	3
pisang susu	6	4.4187		
pisang raja	6		4.8082	
pisang mas	6			6.1187
Sig.		1.000	1.000	1.000

Means for groups in homogeneous subsets are displayed.

- Uji Duncan Kadar Protein

protein

Duncan

perlakuan	N	Subset for alpha = 0.05	
		1	2
pisang mas	6	26.6733	
pisang raja	6		28.4830
pisang susu	6		28.7167
Sig.		1.000	.357

Means for groups in homogeneous subsets are displayed.

○ Uji Duncan Kadar Lemak

lemak

Duncan

perlakuan	N	Subset for alpha = 0.05		
		1	2	3
pisang mas	6	.7667		
pisang raja	6		1.1667	
pisang susu	6			1.7333
Sig.		1.000	1.000	1.000

Means for groups in homogeneous subsets are displayed.

○ Uji Duncan Kadar Abu

abu

Duncan

perlakuan	N	Subset for alpha = 0.05		
		1	2	3
pisang mas	6	1.3898		
pisang raja	6		1.9573	
pisang susu	6			2.6810
Sig.		1.000	1.000	1.000

Means for groups in homogeneous subsets are displayed.

○ Uji Duncan Kadar Karbohidrat

karbohidrat

Duncan

perlakuan	N	Subset for alpha = 0.05		
		1	2	3
pisang susu	6	62.4503		
pisang raja	6		63.5848	
pisang mas	6			65.0515
Sig.		1.000	1.000	1.000

Means for groups in homogeneous subsets are displayed.

○ Uji Duncan Total Kalori

kalori

Duncan

perlakuan	N	Subset for alpha = 0.05		
		1	2	3
pisang susu	6	2.6632E2		
pisang mas	6		2.7329E2	
pisang raja	6			2.9353E2
Sig.		1.000	1.000	1.000

Means for groups in homogeneous subsets are displayed.

• **Analisis Fisik**

○ Uji Duncan Viskositas

viskositas

Duncan

perlakuan	N	Subset for alpha = 0.05		
		1	2	3
pisang susu	6	1.4333E4		
pisang mas	6		1.8300E4	
pisang raja	6			4.5733E4
Sig.		1.000	1.000	1.000

Means for groups in homogeneous subsets are displayed.

○ Uji Duncan Indeks Penyerapan Air

indeksserap

Duncan

perlakuan	N	Subset for alpha = 0.05	
		1	2
pisang raja	6	.7735	
pisang mas	6	.8055	
pisang susu	6		.8840
Sig.		.324	1.000

Means for groups in homogeneous subsets are displayed.

○ Uji Duncan Indeks Kelarutan Air

indekslarut

Duncan

perlakuan	N	Subset for alpha = 0.05	
		1	2
pisang mas	6	.0563	
pisang raja	6	.0577	
pisang susu	6		.0650
Sig.		.428	1.000

Means for groups in homogeneous subsets are displayed.

• **Analisis Sensori**

○ Uji *Friedman* Parameter Tekstur

Test Statistics^a

N	30
Chi-Square	.364
df	2
Asymp. Sig.	.834

a. Friedman Test

○ Uji *Friedman* Parameter Warna

Test Statistics^a

N	30
Chi-Square	3.492
df	2
Asymp. Sig.	.175

a. Friedman Test

○ Uji *Friedman* Parameter Rasa

N	30
Chi-Square	4.952
df	2
Asymp. Sig.	.084

a. Friedman Test

○ Uji *Friedman* Parameter Rasa Aroma

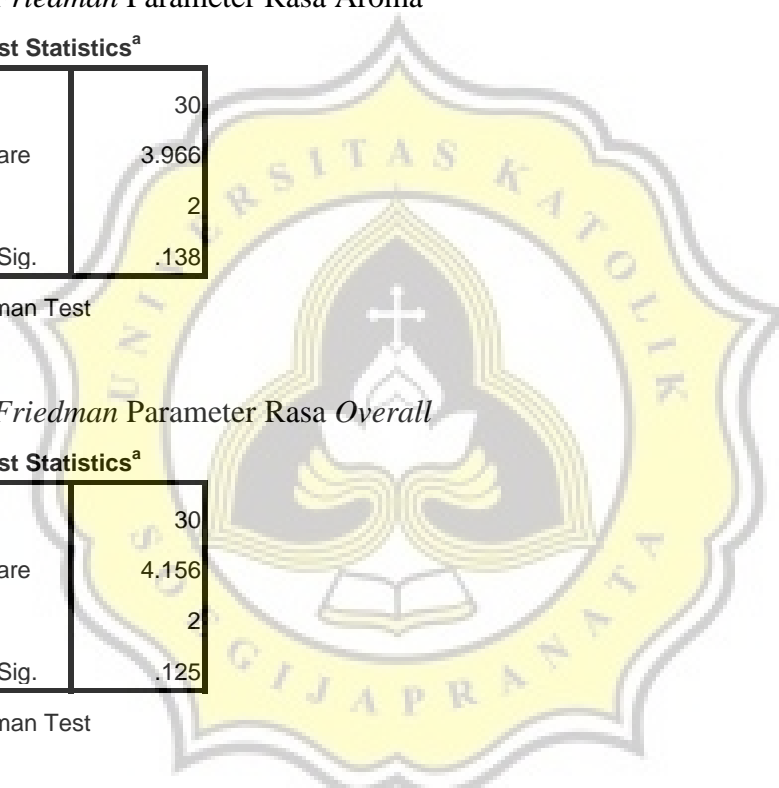
N	30
Chi-Square	3.966
df	2
Asymp. Sig.	.138

a. Friedman Test

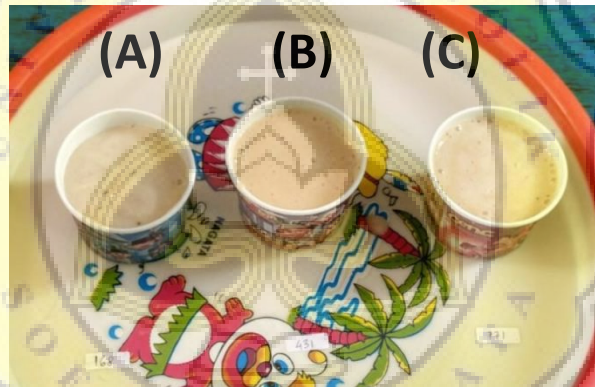
○ Uji *Friedman* Parameter Rasa Overall

N	30
Chi-Square	4.156
df	2
Asymp. Sig.	.125

a. Friedman Test

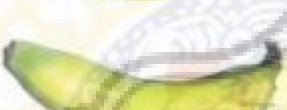

Lampiran 5. Gambar Produk

Gambar 8. (A) Bubur pisang raja (B) Bubur pisang susu (C) Bubur pisang mas

Sumber : Dokumentasi Pribadi

Lampiran 6. *Color Charts* Parameter Pisang

Indeks Warna	Keadaan buah	Deskripsi
1		Seluruh permukaan buah berwarna hijau, buah masih keras
2		Permukaan buah berwarna hijau dengan semburat atau sedikit warna kuning
3		Warna hijau lebih dominan daripada kuning
4		Kulit buah dengan warna kuning lebih banyak dari pada warna hijau
5		Seluruh permukaan kulit buah berwarna kuning, bagian ujung masih hijau
6		Seluruh jari buah pisang berwarna kuning
7		Buah pisang berwarna kuning dengan sedikit bintik kecoklatan
8		Buah pisang berwarna kuning dengan banyak bercak coklat

(Prabawati, Suyanti, & Setyabudi, 1998)

Lampiran 7. SNI Gula Palma (01-3743-1995)

No.	Kriteria uji	Satuan	Persyaratan	
			Cetak	Butiran/granula
1.	Keadaan			
1.1.	Bentuk		Normal	Normal
1.2.	Rasa dan Aroma		Normal, khas	Normal, khas
1.3.	Warna		Kuning kecoklatan sampai coklat	Kuning kecoklatan sampai coklat
2.	Bagian yang tak larut dalam air	% b/b	Maks. 1,0	Maks.0,2
3.	Air	% b/b	Maks 10,0	Maks. 3,0
4.	Abu	% b/b	Maks. 2,0	Maks. 2,0
5.	Gula pereduksi	% b/b	Maks. 10,0	Min. 6,0
6.	Jumlah gula sebagai sakarosa	% b/b	Maks. 77	Min. 90,0
7.	Cemaran logam			Maks. 40,0
7.1.	Seng (Zn)	mg/kg	Maks. 40,0	Maks. 2,0
7.2.	Timbal (Pb)	mg/kg	Maks. 2,0	Maks. 10,0
7.3.	Tembaga (Cu)	mg/kg	Maks. 10,0	Maks.0,03
7.4.	Raksa (Hg)	mg/kg	Maks. 0,03	Maks. 40,0
7.5.	Timah (Sn)	mg/kg	Maks. 40,0	Maks. 1,0
8.	Arsen	mg/kg	Maks. 1,0	

Lampiran 8. SNI Sup Krim Instan (01-4321-1996)

Kriteria Uji	Satuan	Persyaratan
Keadaan :		
Warna	-	khas/normal
Bau	-	khas/normal
Rasa	-	khas/normal
Air	% b/b	2-7
Protein	% b/b	min. 2.0
Lemak	% b/b	maks. 10
Bahan Tambahan Makanan :		sesuai SNI
- Pewarna tambahan		01-0222-1995
Cemaran Logam :		
Timbal (Pb)	mg/kg	maks. 2.0
Tembaga (Cu)	mg/kg	maks. 5.0
Seng (Zn)	mg/kg	maks. 40.0
Timah (Sn)	mg/kg	maks. 40.0
Raksa (Hg)	mg/kg	maks. 0.03
Arsen (As)	mg/kg	maks. 1.0
Cemaran Mikroba :		
Angka Lempeng Total	koloni/g	maks. 10^4
Koliform	APM/g	maks. 20
<i>E. coli</i>	APM/g	<3
<i>Salmonella</i> / 25 g		negatif
Kapang	koloni/g	maks. 10^2
Khamir	koloni/g	maks. 10^2

FORMULIR SCAN ANTI PLAGIARISME

0,37%

Nama : Aventio Dega
 Alamat email : aventiodega@gmail.com
 Fak. / Prodi : Teknologi Pangan NIM : 13.70.0060
 berupa (TESIS, TUGAS AKHIR, SKRIPSI, SUMMARY, LAPORAN KERJA PRAKTEK)

dengan judul : Perbandingan Karakteristik Fisikokimia dan Sensori
Bubur Pisang Instan dengan Metode Pengeringan Freeze
Drying untuk Olahragawan

Semarang,
 Petugas

NB. Laporan hasil scan hampir

Yang Menyerahkan,

Adit
Aventio Dega

Dosen Pembimbing,

Dr. Ir. Ch. Retnaningsih, Mf

untuk Yang bersangkutan *

